

I. P. JESENIŠKI:

MIKULÁŠ ALEŠ.

Najbolj narodnim in popularnim češkim slikarjem se prišteva Mikuláš Aleš, ki je v septembru l. 1902. praznoval dvojni jubilej: petdesetletnico svojega rojstva in tridesetletnico svojega delovanja na umetniškem polju. Nešteto dokazov ljubezni in spoštovanja mu je pri tej priliki podal češki narod; saj je videl v njegovih delih sebe, kakor živi po preprostih čeških kočah sedaj, in kakor je živel nekdanj, v dobi svoje slave.

Rojen je bil Mikuláš Aleš v Miroticah v okraju piseckem dne 18. novembra 1852. Sin preprostega češkega seljaka je preživel mladostna leta med narodom, in vtiski mladosti so vplivali na vse njegovo poznejše delovanje ter bili odločilni za smer njegove umetnosti. Oba brata njegova, Frančišek in Jan, sta bila slikarja in pesnika, toda zamrla sta v najlepših letih. Na domu mladih Alešev je gospodaril stric Tomaž, star konjenik iz časov Napoleonovih vojsk, ki je pripovedoval radovednim nečakom dogodke iz francoskih in laških bojev, jim opisoval vojake v čeladah in leskečih oklepih, z iskrimi konji in veselimi pesmimi, ter netil bujno domišljijo mladeničev. Kadar so v dolgih zimskih večerih hodili vasovat sosedje in pripovedovali razne novice, bajke in pravljice, pripovedke o vitezih in roparjih, jih je mali Mikuláš verno poslušal, zvesto je opazoval njih kretanje in gibanje ter si vse to zapomnil. Spomini na to dobo so bili neusahljiv studenec, iz katerega je še v poznejših letih črpal snovi svojim umotvorom.

Gimnazijo je obiskoval v Pisku. L. 1869. ga je vzprejela praška slikarska akademija v svoje naročje; njen verni gojenec je bil do l. 1875.

Prva večja njegova dela spadajo v dobo od l. 1872.—1874. Snov jim je zajeta iz do-

mače zgodovine. „Setkaní¹⁾ Jiřího z Poděbrad s Matyášem Uherským“, „Zajetí krále Václava IV.“, „Čechie v slávě“, to so naslovi prvih umotvorov.

Po dovršenih studijah je moral k vojakom. Bolj kakor taktika in drugi vojaški predmeti so ga tu zanimali tovariši cigani in Slovaki. Služil je namreč pri 25. ogrskem polku. Rad je poslušal njihove melanholične pesmi, polne hrepenenja po domačih gorah in gozdih. Priljubilo se mu je pestro vojaško življenje, njegova žalost in veselje; zato rad slika vojake, zlasti konjenike, ulance in dragonce.

Po dokončani vojaški službi je ostal še nekaj časa na akademiji, potem pa potoval po čeških selih, proučeval narodno nošo, domačo opravo in njene okraske ter postavil temelj svojem delovanju v tej smeri. V širšo javnost je prišlo njegovo ime, ko je za foyer „Narodnega gledišča“ podal skupno z F. Ženiškom načrte k štirim velikim slikam: „Česke dějiny“²⁾, „Pevce Lumir“, „Život starých Slovanů“ in „Pohřbívání“. Sam pa je narisal za isti foyer prosluli cyklus „Vlast“³⁾, ki predstavlja junaka, potujočega po najslavnejših čeških krajih, znamenitih po bajkah in povestih. Navajam tu posamezne: „Pověsti a osudy“. Pred soho pogankega boga plapola ogenj, a starček pripoveduje. Devotka prestane presti, zastalo vreteno ji visi z roke, pozorno posluša in se zgraža nad osodo junakov. V „Rudo hoři“ začnel kovač kuje ostri meč, na katerega čaka bojevnik, dočim je oprl svoj ščit ob kamenito peč. Na „Taborsku“ prihaja bojevnik na belem konju pred seljake. Eden izmed njih s cepcem v roki zamišljen posluša selovo poročilo, drugi, starček sivih las, kloni glavo

¹⁾ Sestánek. — ²⁾ Zgodovina. — ³⁾ Domovina.

pod težo groznih novic. V dalji trepečejo v temnih oblakih divji bliski. Končno privede pot junaka v „Žalov“¹⁾, kjer mu pokaže Morana²⁾ k večnemu pokoju pokopališče, ograjeno s kamenjem.

v cerkvi Device Marije v Vodňanech. Tu ne vidite svetnikov, kakršnih ste navajeni na mrzlih oknih gotskih svetišč; to niso nepristopne, trde in skoro odbijajoče geste onih mučnikov, umirajočih v teatralnih,

MIKULÁŠ ALEŠ.

Veliko je število Aleševih fresk (slik na mokrem ometu) in sgrafit (slik na mokrem ometu, ki je napravljen iz oglenega prahu, peska in apna). Med najboljše spadajo one

umišljenih pozicijah, ki ne zbudajo v človeku niti pobožnosti, niti kesanja. Na eni strani skesana Magdalena, na drugi odpuščajóči Jezus. Zdi se vam, kakor bi se prikazal Odrešenik v nebeški slavi svojega odpuščenja. Njegovo oko ne očita, ne gleda gospodujoče, njegova usta ne karajo, ampak

¹⁾ Kraljestvo smrti.

²⁾ Boginja smrti.

šepečejo oproščenje. Preproste poezije polni sta sliki „Zvěstování“¹⁾ in „Narození Páně“²⁾.

Sgraffita na praški vodarni: „Student“, „Königsmark“³⁾, „Jezovita Plachý“, „Švedský praporečník“ in „Colloredo“ so típi iz dijaških bojov proti Švedom na Karlovem mostu l. 1648. Enostavne figure, toda ostro označene, brez umetnih pozicij, izdelane z značilnimi potezami. „Na vojně“ je sgraffito v Smetanovi ulici v Pragi. Koliko je tu humora in žalosti obenem! Stara mati plače, ko odhaja sin k vojakom. In ta podprta koč, kakor bi žalovala za mladim gospodarjem! . . . Pa pride dečko v kantino, in ko se je cel dan mučil z ekserciranjem, si oddahne pri dudakovi pesmi . . . Veselo je v taboru; ponosno vihra prapor, gospod general dela načrte in meri polje, dočim natararica s koketno glavico in nožicami kakor k plesu pripravljenimi čaka, da si gospodje ohladé žejo po delu . . . Vojna je. Topovi pokajo, straže pri ognju pazijo na sovražnika. Če zaspé, odmeri jim profos zasluženo kazen na klopi . . . To so Aleševe snovi na tem sgraffitu.

Tudi Plzeň se ponaša s krasnimi umotvori Aleševimi. Dom v Jagelonski ulici je popisano z zgodovino žalostnega l. 1525. Tu vidite bitko pri Mohaču, kjer je Ludovik Jagelonski izgubil svoje mlado življenje. Vidite ga, kako pada s konja, in njegovo mlado ženo, kraljico Elizabeto, žalujočo za njim. Tudi Nerudova ulica je okrašena s cvetji Aleševe umetnosti.

Najbolj pa se je proslavil s svojimi ilustracijami k raznim knjigam, posebno z risbami k narodnim pesmim. Tu je v pravem pomenu besede nedosegljiv umetnik. Mnogo knjig se je prav radi njegovih ilustracij tako razširilo med češki narod. Med najboljše spada Quisov „Hlo upý Honza“, ki nam v lepih verzih pripoveduje veselo osodo glupega Janeza. Kako zna Aleš tu slikati češke seljake in nosate meščane v dolgih

kabatih¹⁾, z dolgimi lasuljami in topimi obrazi! Prehod od ilustracij knjig k ilustracijam narodnih pesmi tvori knjiga „Sirotek“. To je ena najlepših, do srca segajočih čeških narodnih pesmi, slična slovenski „Siroti Jerici“. Na revnem vaškem pokopališču plače „osiřelo dítě“²⁾ in toži mrtvi majki svoje gorje. Doma več ne more obstati sirota, mačeha je neče trpeti:

když má chleba³⁾ dáti,
třikrát jej obrátí.

Sklepa z iskreno prošnjo, naj jo mamica vzame k sebi: Le pri njej ji bo dobro. Mati odgovarja:

Idi domů, mé dítě,
zejtra⁴⁾ na úsvitě⁵⁾
přidu, vezmu si tě.

Dete pride domov in zboli. V sanjah govori:

Ach táto, tatíčku!
Už vidim mamíčku.
Ach táto, tatíčku!
Chystejte⁶⁾ rakvičku!

Kako je tu Aleš pogodil skesani obraz očeta, kateremu očita vest, da prepušča svoje lastno dete zlobni mačehi! In konec:

Jeden den stonalo⁷⁾,
druhý den skonalo⁸⁾,
třetí pohřeb mělo.

„Bude vojna bude“ obsega sedem risb k istoimenski narodni pesmi. Junak se poslavlja od zaročenke, ko odhaja na vojno.

Vrát' ⁹⁾ se milá domů
poruč Panů Bohů;
až sedem let mine,
ta vojna pomine,
potom si tě vernu.

Mine sedem let, a dragega še ni z vojne:

Ach Bože, Bože můj,
on mi tam zachynul¹⁰⁾
má radost přechazi¹¹⁾.

Tako zdihuje dekle in povprašuje Dunaj¹²⁾:

Jsi-li tak hluboký,
jako jsi široký?

1) Oznanjenje.

2) Rojstvo Gospodovo.

3) Švedski general.

1) Suknjah. — 2) Osivotelo dete. — 3) Kruha.

4) Jutri. — 5) Ob svitu. — 6) Pripravite.

7) Zbolelo. — 8) Umrlo. — 9) Vrni. — 10) Umrl.

11) Gine. — 12) Donavo.

V obupu skoči v Donavo :

Ach Bože, Bože můj,
nade mnou se smiluj,
co jsem učinila!

Med tem prihaja mili z vojne in povprašuje svojega vranca :

Což pak můj koničku,¹⁾
což mi tak těžče jdeš?
Zdali mne mladého
jinocha švarného¹⁾,
unéstí ne můžeš?

Konj mu odgovarja :

Netíží tvé tělo,
tíží mě tvá milá,
která se pro tebe
včera utopila.

In nato :

Milý se otočil²⁾,
s koně dolů skočil,
a svůj ostrý palaš³⁾
v srdci si omočil.

To tragedijo vam v preprostih besedah opeva narodna pesen. In zraven Alešove risbe, v čudovitem soglasju z besedilom pesmi! Z malo potezami risane podobe izražajo vso mehkost čuteče, idealno ljubeče duše nepokvarjenega mladeniča. In število takih drobnih del je nad tisoč! Omenjam le še ilustracij v knjigah „Rukopis Kralovédvorský a Zelenohorský“, Čelakovskega „Ohlas písní ruských“ in Havlička „Tyrolské elegie“.

Med obsežnejša dela spadajo cikli „Pět smyslů“⁴⁾ in v „Světozoru“ l. 1891. reproducirani: „Život starých Slovanů“, ki je zanimiv radi studij poganskih noš, navad in naprav naših pradedov. Ob njegovi petdesetletnici so izšli „Živly“⁵⁾. Snov jim je vzeta iz življenja ameriških praprebivavcev Indijancev; vendar tudi tu ni zatajil Aleš

1) Brhkega mladeniča. — 2) Obrnil. — 3) Meč
4) Čutov. — 5) Prvine.

svojega slovanskega mišljenja in čuvstvovanja. Predočuje nam boj kulturne presile evropske s primitivnim praprebivavstvom ameriškim — boj, ki se je vršil po brezsrčnem zakonu: „Slabejši podleže in izgine.“ V tem boju nam štiri podobe predstavljajo prvine, in sicer: „Evropa stopa na ameriška tla“ (Zemlja), „Vožnja čez slap v divjaškem čolnu“ (Voda), „Požar v preriji“ (Ogenj), „Boj z zvermi v nadzemskih loviščih indijanskih“ (Zrak). Prvo izmed teh slik vidijo čitatelji na str. 89.

Plodovi Aleševga tridesetletnega delovanja so raztreseni po vsem Češkem; njihovo število je nad tri tisoč. Vendar bi se motil, kdor bi mislil, da njegova umetnost ni imela nasprotnikov. Bili so časi, ko so nad vse cenili zunanost umetniškega dela, vse to, kar se dá priučiti; občudovali so le rokodelstvo, tehnično dovršenost. Takrat so nasprotniki tudi Alešu kratili naslov umetnika. To pa njega ni motilo. Delal je dalje; poln lastnega značaja si je ustvaril svoj slog v soglasju z narodno umetnostjo ter se prav v tej dōbi, ko je imel največ nasprotnikov, razvil v tip pravega narodnega češko-slovanskega umetnika. Resničen umetnik mora imeti poleg vajene roke tudi čuteče srce, in to ima naš Aleš in zna s preprostimi potezami zbuditi v vaši duši svoje čute. Nedosežen mojster je zlasti v ilustracijah narodnih pesni. Najlepša harmonija vlada med besedilom in ilustracijo. Iste občutke kakor narodna pesem vam zbuja v duši njegova risba, tako preprosta in vendar neizmerno bogata. Tu ni nič ponarejenega, izmišljenega, vse pristno, iz duše k duši govorjeno.

Najlepše je proslavilo Alešev jubilej društvo čeških umetnikov „Manes“, ko je dne 25. novembra prošlega leta otvorilo razstavo njegovih del in tako Čehom pokazalo cellega Aleša.

